

СТАН УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ТА МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ПОЧАТКУ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ

© Любов Петрух, 2002

Описано стан української мови, фармацевтичної та медичної термінології в історичній, політичній, суспільній і фаховій площинах. Підкреслено складність існуючої мовної ситуації; порушення законодавства України про мови; гальмування внутрішнього розвитку української мови на великих теренах держави; відповідальність інтелектуальної еліти суспільства за передачу загальноукраїнських духовних надбань майбутнім поколінням, за утвердження української мови як державної, за підвищення культури мовлення українців.

Here is described state of Ukrainian language, pharmaceutical and medical terminology in the historical, political, social and professional plane. Complexity of existing linguistic situation is emphasized; infringe the legislation of Ukrainian language's low down the internal development of the Ukrainian language on the large territory country; responsibility of the intellectual elite of society for reproduce general intellect acquirement for the future generations, confirmation of Ukrainian language as a national, improvement of the Ukrainian speech culture.

Переступивши поріг нового тисячоліття, споглядаючи формування суспільства як нової формації, що прагне синтезувати в єдине ціле історичну спадщину, національні традиції, аналізувати сьогодення і перспективу майбутнього, осмислюємо одвічні проблеми якостей людського життя, духовності, мови й культури. “Мова є не лише однією з стихій народу, а й найбільш виразною (досконалою) ознакою його” (академік О.Потебня).

Все більше усвідомлюємо, що парадигми “мова і держава”, “мова і нація мають двостороннє читання в єдиному змістовому сенсі” (газета “За вільну Україну”, 22 жовтня 1998).

Мовне питання вирішене в Україні однозначно. Основні й принципово важливі положення мовної політики містяться в 10, 11, 12 статтях Конституції і визначають статус української мови як державної.

В Основному Законі зазначено також, що держава має забезпечити розвиток і підтримку мов інших націй, якими спілкуються її громадяни. Найбільшою у державі є російська меншина. Найголосніша, самовпевнена, з ознаками імперської величі і вседозволеності, з утвердженим переконанням диктувати і панувати, нехтувати українські закони.

Через одинадцять років Незалежності говоримо про складність існуючої мовної ситуації, кричуще порушення законодавства України про мови посадовими і службовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування, працівниками державних підприємств, установ та організацій, які зобов'язані володіти державною мовою для виконання ними своїх обов'язків. Не виконуються обов'язки, ігнорується українська мова чужинецькими посадовцями, а також і своїми доморощеними угодованцями, що давно приспали або загубили свою національну самосвідомість.

Україні потрібен український уряд для збереження державності й конституційності мови, відродження гідності української людини.

З історії відомо, що “навіть на початку другої половини XIX століття російська мова ще не мала своєї остаточно сформованої граматики, в той час як Мала та Біла Русі її мали. Свого часу “московське наріччя”, твердить Володимир Даль, не побутувало навіть у межах “московського повіту”, але це наріччя, як передбачав великий дослідник, мало велике майбутнє, бо то була “мова урядова”, “мова наказна”... Не було б приводу вважати його чистішим і правильнішим, ніж мало- або білоруське, якби це наріччя не перетворилося б на мову уряду” [1].

“Українська народність виробилась у чітко окреслену етнографічну індивідуальність з національною свідомістю, завдяки якій намагання ближніх і дальніх родичів перетворити її на звичайний етнографічний матеріал для посилення панівної народності лишались і лишаються безуспішними” (академік В.І.Вернадський). Сьогодні ж українці почуваються на своїй Батьківщині як “на нашій, не своїй землі”. У Києві – столиці українських земель із прадавніх часів – панівною у діловій та соціальній сферах залишається російська мова як наслідок імперського впливу комуно-радянської влади протягом багатьох десятиліть. І надалі влада в Україні – проросійська.

Гальмується внутрішній розвиток української мови на великих теренах, у потужних промислових регіонах (Дніпропетровщина, Донеччина), містах і селах України. Така реальність є загрозою для суверенітету держави. Як тривожне попередження і засторога про розмивання державної мови повинно сприйматися твердження, що “народ обрав як альтернативу механізму міжнаціонального спілкування суржик”, щоб вижити. Знаний український соціолог Головаха Є.І. “переконаний, що жива побутова мова існуватиме доти, доки потрібна живому носієві” [2].

Французи і сьогодні промовляють як молитву слова Жана Дютюра: “Якщо існує загроза для мови народу, це означає, що є загроза і для існування держави”.

Треба навчитись усім українцям дорожити Україною, берегти її народ і мову, плекати і виявляти культуру національного представництва. Україна має бути українською. Кожен, хто живе на цій землі, повинен пишатися тим, що є її громадянином.

На початку XXI століття спостерігається безпрецедентний потяг молоді до здобуття знань, вивчення іноземних мов, вибору доброго фаху.

Вища освіта реформується, набуває новітніх форм і змісту. Найважливішим її завданням є відродити національні освітні традиції, навчати новітнім знанням, кваліфікаціям, пробуджувати патріотизм у юних серцях, писати і видавати українською мовою підручники, посібники, створювати дидактичні засоби, інформаційні системи, доступ до міжнародних інформаційних мереж, здійснювати обмін досвідом.

Особи з вищою освітою мають бути носіями культури усного та писемного мовлення. Інтелектуальна еліта суспільства, що завжди формується і концентрується у вищих навчальних закладах, є відповідальною за передачу загальноукраїнських духовних надбань майбутнім поколінням, за утвердження української мови як державної. Для цього потрібна належна державна підтримка українського слова, української культури й української освіти. “Великої уваги потребують сьогодні гуманітарні науки – зазначив у своєму виступі на черговій сесії Загальних зборів НАН України 5 квітня 2002 р. голова Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради третього скликання, академік Л.Юхновський. – Вони не тільки є базою культури й духовності, а й мають величезне практичне, зокрема економічне,

значення. Нині у нашій державі не вистачає законів для того, щоб врегулювати всі напрями своєї діяльності. Як наслідок – виникає тіньовий сектор. Щоб протистояти йому, потрібен справжній патріотизм. А його слід виховувати на науковій основі. І це є завданням гуманітарних інститутів” [3]. Але ж Президент держави зобов’язує Міністерство освіти скасувати обов’язковість складання вступних іспитів до вищого навчального закладу державною мовою, відбираючи у юних громадян останню “практичну” мотивацію ту мову вивчати [4].

Українська мова жива завдяки потужній енергетиці самозбереження.

Тонкі нюанси української літературної мови, барвистість діалектів несуть у собі елементи її оригінальності, декларують право на несхожість з іншими мовами.

Через своїх світочів красного писемства українська література в різний спосіб у різні часи нагадувала про безцінність і різноликість життя, про неможливість насильно вгнуздати його в будь-які чужі ідеології. “Тернистим шляхом, згинаючись під важким тягарем чорної неволи, утворили ми свою велику культуру... я з гірким болем запитую вас: якою ж була б ця культура наша, коли б прямували ми до неї битими шляхами, коли б ми творили її увесь час вільними руками?!...” (Іван Огієнко).

Академік НАН України Іван Дзюба наголошує, що сьогодні існує “тривожна проблема: глибока прірва між рівнем наукового осмислення української культури і буденною суспільною свідомістю... Звичайно, за цим стоять чинники позанаукового характеру...” [5].

“Затиснений у Слові досвід несе найтоншу енергію пам’яті, самотність речі жде правильного називання, відшліфованості звуку, відповідного до потаємни й суті... Мова, якщо вона випромінюється мільйонами, є тим генеруючим засобом, що повертає втрачене; мова, як велетенська сонячна батарея завбільшки з країну, є водночасне і дахом, і джерелом всевідновних енергій” [6].

Соціолог Сасенко Ю.І. “постійно наголошує на тому, що в питанні мови слід підходити не так з позицій лірики, як фізики. Себто піддавати його вимірам. Моніторинг “мовного питання” пропонується нині як альтернатива порожнім полемікам та взаємозвинуваченням. Повинна спрацювати доцільність. Не треба мовне питання... зводити до теорії боротьби. Тільки консенсусу... Знайти компроміс... Ніж звалище зламаних списів у полеміці, краще одне конкретне рішення, яке відкриває перспективу [7].

На уніфікацію певної терміносистеми безумовно впливає час. Якщо порівняти сучасну українську чи будь-яку іншу мову з тими, якими користувалися століття тому, то очевидні різкі зміни. З’явилися тисячі нових слів, що запозичені з загальносвітового контексту і яскраво відображають наше бурхливе сьогодення.

Культура мови розмовної чи писемної свідчить про бездоганне володіння правилами та нормами української граматики, відчуття стилістики, розуміння глибинної суті і семантичних відтінків загальноживаних слів і фахових термінів, вживання нормативного наголосу. У всій Україні відчутним є все-таки ріст культури мовлення молодих українців.

З метою розширення сфери функціонування української мови як державної та подальшого розвитку національної словникової бази 7 серпня 1999 р. видано Указ Президента України № 967/99 “Про розвиток національної словникової бази”. У ньому йдеться про підтримку Національної академії наук України щодо видання нового покоління академічних україномовних словників та створення їх електронного відповідника для інформаційних комп’ютерних систем (Проект “Словники України”). Реалізаторами проекту

визначено НАН України та Державний інноваційний фонд у частині створення електронного відповідника словників для інформаційних комп'ютерних систем.

Десятій річниці Незалежності України присвячений “Великий тлумачний словник сучасної української мови” (170000 слів і словосполучень), створений спільними зусиллями Національної спілки письменників України, видавництва “Педагогічна преса” та Головного управління освіти і науки м. Києва.

Літературна мова впливає на фахову термінологію. Українська наукова мова розвивається, хоч і повільно.

Актуальними є питання культури професійної української мови, зокрема медичної і фармацевтичної.

За період Незалежності нашої держави чимало зроблено для розвитку й утвердження української мови в медицині та фармації. Видані перекладні і тлумачні словники медичних термінів. Найбагатшу фахову й літературну мовні системи подає “Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник (УЛАМТС; містить близько 33000 медичних термінів з 36 основних спеціальностей)”, виданий у Львові в 1995 р. За його зразком і на його основі видавничий центр “Просвіта” видав у 2001 р. у Києві “Медичну енциклопедію” доктора медичних наук, професора П.І.Червяка. Вона містить біля 32000 статей з усіх галузей теоретичної і прикладної медицини, а також споріднених з медициною знань.

“Єдність наукової термінології – це сильний двигун розвитку науки, а тим самим і культури народу” – зазначав професор Іван Огієнко.

Вагоме значення для розвитку й утвердження української медичної і фармацевтичної мови, науки і культури мають державні законодавчі документи (постанови КМ України, накази, положення, інструкції МОЗ України, Державного департаменту з контролю за якістю, безпекою та виробництвом лікарських засобів і виробів медичного призначення, Державного фармакологічного центру МОЗ України тощо). Вони надходять до широкого кола фахівців практичної сфери та науковців державною мовою, яка щороку все більш наближена до граматичної і стилістичної норми; містять доцільні, умотивовані терміни.

Відбувається невпинне інтегрування української фармацевтичної і медичної науки у світову.

“Пошук геополітичного стрижня, віднайдення власної культурницької опори прирікають Україну – спільно з іншими середньоевропейськими країнами – на діалог із Заходом і водночас на посередництво між, умовно кажучи, євразійством і атлантизмом, зіткнення між якими на сьогодні видається неунікним... Мова, як головний енергоресурс, згенерований мільйонами, дозволить співіснувати різним світам у різних площинах” [8].

Видатною подією у фармації та медицині, яка засвідчує інтеграцію української науки у світову, є створення і введення в дію першого видання Державної фармакопеї України, яка гармонізована з Європейською фармакопеєю (наказ МОЗ України № 95 від 12.03.2001 р.). Вона містить вимоги до методів випробування ліків, до всіх видів лікарських форм, до 100 субстанцій та допоміжних речовин, а також додаткові вимоги, що визначають національні особливості фармацевтичної промисловості України та необхідність взаємодії на фармацевтичному ринку сусідніх країн.

Державну фармакопею України названо “Конституцією лікарських засобів”, що гарантує громадянам європейську якість і безпечність ліків. Вона набула чинності з 1 жовтня 2001 р. Вихід у світ Національної фармакопеї здійснило ДП “Науково-експертний фармакопейний центр”, видавнича група “PIPEX” (м. Харків). Укладачами були науковці і

практичні працівники, що мають відношення до питань стандартизації лікарських засобів. Українську мову Державної фармакопеї України редагувала старший науковий співробітник відділу з напрямку “Лінгвістична підтримка створення Державної фармакопеї України” (українська мова), доцент, кандидат філологічних наук Бикова Л.Г. Слід вітати подвижницьку працю харківських вчених.

Голова Науково-експертного фармакопейного центру, доктор фармацевтичних наук, професор Георгієвський В.П. передбачає у продовження цієї роботи здійснити найближчим часом друге видання Державної фармакопеї України, яке б разом із першим містило понад 400 монографій на субстанції і відображало основну номенклатуру лікарських засобів вітчизняного виробництва.

В Україні затверджено “Національний перелік основних (життєво необхідних) лікарських засобів і виробів медичного призначення” (постанова КМ України № 1482 від 16.11.2001 р.). Десять літ треба було чекати українцям, щоб отримувати інформацію про життєво необхідні ліки українською мовою.

Вперше перехід на українську мову для маркування лікарських засобів був рекомендований Міністерством охорони здоров'я (МОЗ) України листом від 10.12.98р. №18.01.05/546. Тільки з 01.01.2001р. введено супровід лікарських засобів україномовними інструкціями до медичного застосування, а також обов'язкове маркування українською мовою зовнішньої упаковки лікарських засобів (допускається використання наклейок на одному боці зовнішньої упаковки), що реалізуються на території України.

МОЗ України вважає, що введення обов'язкового маркування українською мовою первинної упаковки (в тому числі малих розмірів, тобто ампули, флакони для ін'єкцій тощо) можливе з 01.01.2003 р.

Такий лист від 18 вересня № 1.06/209 МОЗ на запити Асоціації фармацевтичних дистриб'юторів “Фарм-Україна”, Фармацевтичного комітету Європейської бізнес-асоціації та Ради директорів Асоціації міжнародних фармацевтичних компаній – виробників в Україні [9].

Великий філософ-просвітитель, творець теорії гуманістичного націоналізму Й.Г.Гердер пророкував “Надзвичайно багате підсоння України, талановитий народ, котрий витворив світового рівня освіту, мистецтво, культуру, дають підстави вірити, що вона з часом може стати новою Елладою”.

XXI століття має стати добою добробуту, розквіту нації і України.

Нам треба подолати байдужість, знати свої права і виборювати їх. Великої сили, здоров'я, наснаги, знань і мужності треба українцям, щоб йти гордо й впевнено невтовораним шляхом до утвердження Незалежності держави.

1. Іван Валько. *З мовою жартувати не можна.* / Урядовий кур'єр, 10 листопада 2001 року. – №208. – С.9.
2. Андрій Чирва. *Лукавії слова, нещира тая мова...* / Урядовий кур'єр, 22 грудня 2001 року, №239.
3. І.Юхновський. *Вісник Національної академії наук України, 2002. – №6. – С.33.*
4. Андрій Ганус. *Метаморфози Конституції.* / газета “За вільну Україну”, 27 червня 2002. – С.1-3.
5. Іван Дзюба. *Вісник Національної академії наук України, 2002. – №6. – С.20.*
6. Євген Пашковський / *3 мільйонних терзань зринає посвітліла мова.* – Урядовий кур'єр, 28 квітня 2001 року, №77. – С.7.
7. Андрій Чирва. *Лукавії слова, нещира тая мова...* / Урядовий кур'єр, 22 грудня 2001 року, № 239.
8. Євген Пашковський / *3 мільйонних терзань зринає посвітліла мова.* – Урядовий кур'єр, 28 квітня 2001 року, № 77. – С.7.
9. Провизор. *Дайджест, 2000. – 18/1 (23). – С.4*